

A TISZATÁJ DIÁKMELLÉKLETE

2008. MÁJUS

129. SZÁM

FENYŐ D. GYÖRGY

Hol a haza?

PARTI NAGY LAJOS: SZÍVLAPÁT (HOLAHA ZANZÁK)

„hezitt állok, mást nem tehetek”

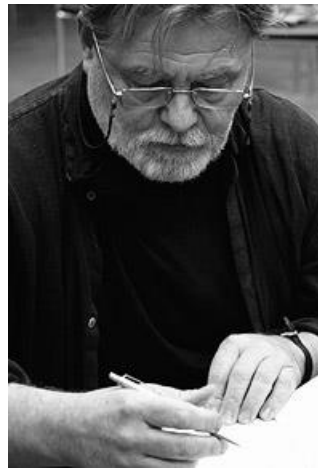
Egy originál haza-ötlet
hiányzott péntek éjszaka.
Az égbolt füstös, lomha kotlett,
szállongott rím és vérszaga.
„Elmentem és megyek haza”,
de hogy hová, az fel nem ötlött,
fáradt agyam a fellaza
memórián át kikönyöklött.
A Duna csak folyt és Plaza,
folyott le rajta kurd, török, lett,
múlt és jövő híg halmaza,
folyott le szerzet és öröklet,
elmentem én hová haza,
s a rím kedvéért negyed öt lett.

*

Ezernyi fajta népbe töppedt,
de hetyke elmebajsa áll,
láttam egy szónok ordibál:
csak keze van, mit égbe lökhet,
mert bár a múlt merő öröklet,
miért, hogy sorsa így fatál,
s csörgőként rázva csontos öklet,
azt hiszi megdeterminál?

*

Ha nyelvvel és ha felesel,
ha Cola Light, ha langy melasz,
ha pótkávé, mit teleszel,
kenyérrel nénikém tavasz,
ha egyfogaddal megeszel,

PARTI NAGY LAJOS
(1953–)

A versírás kötelesség –
mondja az első két sor,
kéne egy eredeti versötlet
a hazáról, a téma adott,
csak az ötlet hiányzik.
Keletkezését, funkcióját,
célját tekintve alkalmi
verset olvasunk tehát,
ugyanabban az
értelmében alkalmi,
ahogy a Hazám is az.

a nyammogásod is vigasz,
ha fel-feldobott kő leszel,
ha óvatlan vagy épp ravasz,
és mondjuk puff, és rámesel,
hazám, hazám, te Mol, te Shell,
te szép aranykalászvegasz,
tiéd vagyok, bármit teszel,
tehozzád mindenem ragasz
kodik s adyk

*

Mentem haza, s a haza hol van?
halkan szuszogtak kinn a fák,
álltak mint ágyúk, huzagoltan,
s szétágyúzták az éjszakát.
A rím kedvéért: bandukoltam,
mögöttem már a Jászai,
és jöttek vélem szembe holtan
kockacsaták vén ászai,
aranypufajka rajtuk, könnyü, vattás,
itt minden éjjel hídavattás.

*

Az én hazám kopott kabátú,
de nékem zizzenő dzsoging,
szemében egy-egy szívlapát bú,
csuklik kicsit, kicsit meging,
a forma rácsán rendre átbú,
(bár össze kéne tartanom)
a szertelóbált kezű-lábú,
de hazafias tartalom,
mit illenek kikölnem:
hazám hazám te min – de nem.

*

Engem a látvány meghazáztat,
én városom megkönnyezem,
Budapest, mint egy nyári láz hat,
és lázmérővel szúr szemem.
Mint szerteszórt, lágy pislogás,
nézlek higanygőz partidon,
te százszor összejárt kamás',
mennyit kibír egy versidom,
csámpás rímecskék mennyi ökrét,
és mennyi rep kényt, limlomot,
mi egy kádmélyi szürcs öröklét
rossz lefolyóján elfolyott,

*vagy most folyik le rajta épp,
titá titá ez töltelék.*

*

*A péntek éj most foszlad át,
keletről bordó kombiné,
tolnak egy rózsaszín ladát
az utcán Zombi s Zombiné.
Mivel a Zombi készüléke
tök lemerült Vecsés alatt,
az erőltetett feltöltése
leszívta nekik a Ladat.*

*

*Hazám, kiírtam már magam,
s ha olykor, dinnyehéj nyomán,
verses lovam megúsztatam,
novell kéne inkább s román,
s ha épp novell, félig román,
vagy tán egészen az,
lírám szájában édesül az étel,
két szék között, az már igaz,
mire megy gyémánttengelyével
ki nem nyugodhat egy lován?*

*

*Hazám, te szép vezérfonál,
ne hidd, hogy elveszítelek!
A hajnal már a sarkon áll,
köztisztaságimunka kezd.
Elszódalolt egy évtized,
s bár törmelék az lenne még,
mi csattogott volt, hév tüzed,
akár a gáz, dünnnyögve ég,
dünnnyög a lumbágós derék,
a század kissé megtized,
kevesebb lend és több kerék,
s nátótag lettek Ischlerék.*

*

*Az éjjel bársony nescafék.
Húltek az utcán, két csapott
kanál és tejporszármazék;
rányitottam a vízcsapot.
Ki ingyenc, az tán fölsikolt,
de lassabb volt a gáz, min
a kávévíz csak tapsikolt,
és dongott, mint a jázmin,*

*szellőzködött a nagy melegbe,
míg odva mélyén elsímedve
morgott e nyelvi mű miatt,
morogjon aki buksi medve,
édes hazám, ne vedd szivedre,
hadd legyek hűs*

Sokszor kell elolvasni *a címet* ahhoz, hogy azt gondoljuk: létezik ilyen szó a magyarban. Pedig létezik: a szív alakú lapátot jelöli, amelyet főleg bányákban használtak, szénpakolás-hoz, mivel nagyon nagy mennyiség fér rá egyszerre. Az előtag jelzője az utótagnak, szív alakú lapátról van szó. Csakhogy az az olvasó érzése, hogy itt mégsem valamiféle lapátról esik majd szó, hanem bizony a szív áll a központban, és az, ami hagyományosan a szívhez kötődik: az érzelmek, vagy bizonyos érzelmek. A „szívlapát” tehát kevésbé a formát, az alakot kifejező jelzős szerkezet, mint inkább olyan összetett szó, amelyben a főfogalom az előtagban van, s ennek kifejtése szerepel az utótagban. Ilyen szó például a szívbillentyű vagy a szívkamra, amelyek a szív egy-egy részét jelölik, de valamilyen alaki hasonlóság alapján létrejött metaforikus kapcsolattal. Miért ne lehetne hát a szívlapát is egyike az ilyen szavaknak, a szív egyes részeit jelölő összetételeknek, például olyan része, amely biztosítja a vérkeringést, amely lapátolja a vért, amely mozgatja a véráramot, vagyis ami életben tartja az embert? S ha szócsonkolásra gyanakszunk, feltételezhetjük, hogy „szívlapátolás” következik, olyan tartalmak versbe foglalása, amelyek a szívben helyezkednek el.

A vers először a később *alcímmé* tett *Holaha zanzák* címmel jelent meg. A két szóba írt kifejezést először egybeolvassuk: *Hol a hazám? Hol a hazánk? Hol a haza?* A sokat használt kifejezés ismerős lehet bárhonnán: publicisztikából, hazafias versek antológiájából, könyvcímekből, himnuszokból, versekből. Része a magyar nyelvnek, s ha nemcsak állandósult kifejezésekről, hanem állandósult mondatokról is írna a nyelvészet, azt mondanánk, ez a mondat ilyen: konkrét forrás nélkül is megállja a helyét. Ám az ismerős szövegemlékek közül két József Attila-verset mindenképpen előhív: az *Elégiát* és a *Hazámat*. Az *Elégia* vége mintha válaszolna az alcím rejtett *Hol a hazám?* kérdésére:

*Igazán
csak itt mosolyoghatsz, itt sírhatsz.
Magaddal is csak itt bírhatasz,
óh lélek! Ez a hazám.*

Ha komolyan vesszük a verscím imént kifejtett üzenetét, azt kell mondanunk: a *Szívlapát* szó ugyanazt sűríti magában, mint az *elégiának* ez a rejtett imperatívusszal teli felsorolása: a léleknek ez a hazája, ez élteti – mondja a József Attila-vers befejezése, a szívet ez élteti, itt a hazája – mondja a Parti Nagy Lajos-vers címe és alcíme. A *Hazám* című József Attila-vers pedig válasz volt a *Mi a magyar most?* kérdésre 1937-ben¹, és máig úgy él a nemzeti emlékezetben, mint a hazához fűződő viszony egyik legteljesebb megfogalmazása.

A *holaha* szó úgy hangzik, mint egy törzs neve, és valóban, megtaláljuk a szót különféle törzsi nyelvekben és nevekben. Ha ennek nem tulajdonítunk is nagy jelentőséget, azt azért

---

¹ A Szép Szó 1937. júniusi tematikus száma jelent meg *Mi a magyar most?* alcímmel, és ez elé a magyar társadalom legfontosabb problémáit lajstromozó és elemző folyóiratszám elé írta szerkesztőként a *Hazámat* József Attila.

érezzük, hogy a magyar máshonnan nézve éppoly érthetetlen nyelv, s a nép sem kiváltságosabb vagy előrébbvaló, mint bármely más nép és nyelv. Vagyis a mi népünkről, a mi „törzsünkről” lesz szó, a mi nyelvünkön, amely éppoly kevésbé különleges, mint bármely más törzs és nyelv. De a fenti tétel megfordítva még igazabb: a mi törzsünk és nyelvünk éppoly fontos és jelentős, mint bármely más törzs és nyelv. Vagyis ez nemcsak lefokozást jelent, hanem egyetemesítést is.

Ha az alcím első szava egy nép neve, és ha jelzője a második szónak, akkor a második szó, a zanzák a vers műfajára utal, mintha azt mondanánk: *Barbár dalok*. A zanza, használjuk a kifejezést a nyelvi és irodalmi játékokban, mint egy hosszabb mű általában humorosan tömörített összefoglalásának nevét. Azt, hogy a szónak szintén ősi, törzsi konnotációja van, vagyis hogy felerősíti azt, amit a holaha asszociáltat, kevésbé közismert: a zanza ugyanis egy indián szóból származik, és az összezsugorított emberfejet jelenti.

A kettős cím megjelöl, vagy legalábbis felidéz egy érzemvilágot, egy lehetséges témát, a valószínű műfajt, orientál és nem orientál, utal és elbizonytalanít egyszerre. Ezt a kettős játékot folytatja a *mottó*: állít és visszavon, meghatódik és ironizál, kimond és szemérmesen elfordul. Miután Luther Mártont a pápa híres 95 pontjának visszavonására szólította fel, és Luther ezt megtagadta, a birodalmi gyűlés elé idézték. Itt mondta el híres beszédét, amelyben kiállt tanai mellett: „Itt állok, mást nem tehetek!” A mondat az elvi meggyőződés, a lelkiismeret útmutatása alapján való hitvallás szállóigéje lett, és a meggyőződés bizonyosságából nyeri erejét. Amikor a mottó az *állok* szót a *hezítálokra* cseréli le (különösképpen hogy így: *hezített állok*), azzal éppen ezt a belső bizonyosságot szünteti meg. Valószínűleg érvényesebbnek, a 20. század végén igazabbnak érezzük a bizonyosságnál a tépelődést, a helytállás bejelentésénél a bizonytalankodás megmutatását. Ám a felmutatás gesztusa és a tépelődés magartatása között olyan távolság feszül, hogy ettől az egész mottó ironikussá válik: azt fel lehet mutatni szép és őszinte pátozzsal, hogy valaki kiáll a meggyőződése mellett, azt azonban, hogy valaki tétovázik, csak iróniával lehet – nem is fel-, legfeljebb – bemutatni.

A vers úgy kezdődik, ahogy a *Hazám* – csak nem a szavak, hanem a *vershelyzet* szintjén: egy éjszakai képet látunk, és benne egy sétáló, elgondolkodó beszélőt. A vers egyik főmotívuma, egyik szerkezeti tartóeleme a hazafelé ballagó költő útjának követése. A felütésben pedig ugyanazzal a lassú, töprengő, meditáló verskezdettel találkozunk, amely József Attila nagy gondolati verseinek jellemzője:

*Az éjjel hazafelé mentem,
éreztem, bársony nesz inog,*

és

*[...] haza-ötlet
hiányzott péntek éjszaka.
Az égbolt füstös, lomha kotlett*

A jázminillat helyét azonban itt a füst és a zsír szaga („kotlett”), sőt a vér terjengő szaga foglalja el, a jázminillat majd a 10. versben jelenik meg, igaz, ott is szétszedve, darabokra tördelve. A versírás kötelesség – mondja az első két sor, kéne egy eredeti versötlet a hazáról, a téma adott, csak az ötlet hiányzik. Keletkezését, funkcióját, célját tekintve alkalmi verset olvasunk tehát, ugyanabban az értelmében alkalmit, ahogy a *Hazám* is az. A leg-hagyományosabb értelemben vett politikai költészetnél vagyunk, nemzeti tematikánál, s a hazáról verset írni akaró, a hazáról elgondolkodó költő képénél. Ez viszont a versnek a *Ha-*

zámtól eltérő vonása, vagyis hogy tematizálja a nemzeti-politikai költészet írásának problémáját. A vers első sorában keresi a vers a nemzeti témát, a versíró ötletet, és a vers egyik fő motívuma mindvégig az lesz, hogyan teremthető meg ez a nemzeti költészet.

Az első vers szabályos szonett – ugyanaz a forma, mint József Attila szonetteciklusában. A *Szívlapát* éppúgy versciklus, de 10 verséből csak négy a szonett, van ezen kívül két 8 soros, három 10 soros és egy 12 soros darabja. Ezek a versek ugyancsak jambikus ritmusúak, a szonettéhez hasonló a rímszerkezetük, mind-mind rokonai egymásnak: a magyar költészetben meghonosodott olasz strófászerkezetek egymáshoz közel álló variánsai. A nyelvi váratlanságok és szabálytalanságok sorozata tehát nagyon is hagyományos, mégpedig szépen ritmizálható, dallamos, ismerős versformák keretei között jelennek meg, ezeket a hagyományos és szép, csengő, rímes-időmértékes formákat követik vagy feszítik szét.

Az első verset valóban majdnem szétfeszíti valami, mégpedig a rím. Két rím sor váltja egymást, ezek összekötik az oktávát és a két tercínát, a négy- és a háromsoros egységeket. Az első rím sor: ötlet – kotlett – ötlött – /felkö/nyöklött – /tör/ök, lett – öröklet – öt lett. Az első és a 14. sor ríme tiszta rím (ötlet – öt lett), a többi vegyesen félig kancsal rím (ötlet – kotlett – ötlött) és asszonánc (/felkö/nyöklött – /tör/ök, lett – öröklet – öt lett), az egész rím sor együtt azonban már a kínrím benyomását kelti. S hogy ez se maradjon rejtve az olvasó előtt, ezt is tematizálja a vers, a 14. sorban: *s a rím kedvéért negyed öt lett*. A másik rím sor éppen ezzel ellenkező hatású: lényegében monoton, önrímeiből, ragrímeiből, nagyon egyszerű asszonáncokból áll (/éj/szaka – szaga – haza – /fel/laza – Plaza – /hal/maza – haza). Mintha az első rím sor lenne a dallam, s a második a kíséret, mintha a jobb kéz virtuóz futamait a bal biztonságot adó ritmusa támasztaná meg, mintha a nyelvi-zenei ötletelhalmazásnak szüksége lenne egy monoton háttérre, hogy mintegy kiemelje azt.

Az idézőjel azt jelzi, hogy a negyedik sor vendégszöveg, és ezzel ismét, bár másként, zárba hoz: „Elmentem és megyek haza.”. A sor ugyanis oly mértékben jellegtelen, hogy nem tűnik idéznivalónak. A szöveg véleményem szerint azzal játszik, hogy miközben nem jelöli a vers testében található több tucatnyi átvételt, idézést és rájátszást, az idézőjellel átminősíti jelentőségteljes átvétellel ezt a jellegtelen verssort, ezzel jelentőséget ad neki, és valóban a vers centrumába helyezi. Megerősíti ezt a feltételezésünket, hogy még egy szöveg helyet tesz idézőjelbe, a mottót, amelyet hagyományosan kell vagy lehet idézőjelbe tenni, ám itt parafrázisról van szó, nem szó szerinti idézetről, tehát megint csak inkább kiemelő, mint idéző funkciója van a használt írásjelnek. Megerősíti ezt az interpretációt az, hogy a kvázi-idézet szavai variálódva visszatérnek a 13. sorban, és a mottón kívül csak az a verssor kurzív („*elementem én hová haza*”). Ugyanez a kérdés tér vissza a 4. vers 1. sorában („Mentem haza, s a haza hol van?”), továbbá ezt a kérdést tette föl az alcím is („hol a haz...”). Az ismétlés, az idézőjel, a kurzíválás együttesen kiemelik, hogy valószínűleg ez lesz a vers igazi kérdése: Hova haza? Hol a haza? Mi a haza? Valószínűleg a vers elemzésének is erre a kérdésre kell megfelelnie.

A versszak kilencedik sorában megjelenik a *Hazám* mellett a vers másik visszatérő és jelentésmeghatározó hivatkozása, *A Dunánál*.

*A Duna csak folyt és Plaza,
folyott le rajta kurd, török, lett,
múlt és jövő híg halmaza,
folyott le szerzet és öröklet,*

A sor indítása szó szerinti átvétel, továbbá a „kurd, török, lett” felsorolásnak is megvan *A Dunánál*-beli előzménye, ugyancsak ott, bár a vers egy másik pontján találjuk meg a „múlt és jövő híg halmaza” pretextusát.²

Ugyancsak *A Dunánál*ban lelhetjük fel a negyedik sor forrását, igaz, nem szövegszerűen, hanem jelentését tekintve. A „szerzet és öröklet” kifejezésben a „szerzett és öröklött” szavak közelítették egymáshoz oly módon, hogy mindkettő – mintegy alkalmazkodva a másikhoz – elvesztette eredeti formáját, köznyelvi alakját, és hangalakjukat tekintve is egymás kiegészítő elemeivé váltak. Az *öröklet* a múltra utal, a múltból hozott tudásra, tapasztalatra és tulajdonságokra vonatkozik, a *szerzet* az egyénről szól, a jelenben kialakított, megszerzett, kiküzdött tudásra, tapasztalatra és tulajdonságokra hivatkozik. Vagyis ugyanúgy a múlt és a jelen, az ősök és az egyén, a hagyományozás és az önalkotás viszonyáról, egymást kiegészítő, komplementer voltáról, dialektikájáról van szó benne, mint amit a József Attila-vers többször is megfogalmaz az *ős* és az *én*, az *ők* és az *én*, a *szülők* és a *gyermek*, az *Ős* és az *Egy* kapcsolatáról szólva.

A második rész kezdése is a *Hazám* gondolatmenetét követi: „Ezernyi fajta népbe töp-pedt” – kezdődik a *Szívlapát* második része. „Ezernyi fajta népbetegség” – kezdődik a *Hazám* második szonettje. A szó szerinti azonosság és a két részlet pozíciója közötti párhuzam mögött van egy ennél mélyebb kapcsolat is. A *Hazámban* a második szonett „a nemzeti nyomor” fogalmát részletezi, és a hazát úgy definiálja, mint a nemzeti nyomor közös-ségét.³ A *Szívlapát*ban a második vers a „szállongott ... vérszaga” kifejezést részletezi: a nemzeti gyűlölködés élményét írja le: egy hetyke bajusz, egy ordibáló szónok, egy égnek emelt kéz, durva ökölrázás:

hetyke elmebajsa áll [...]
egy szónok ordibál [...]
keze van, mit égbe lökhet [...]
csörgőként rázva csontos öklet

---

² *A Duna csak folyt. És mint a termékeny,*
másra gondoló anyának ölen
a kisgyermek, úgy játszadoztak szépen
és nevetgéltek a habok felém.

[...]
török, tatár, tót, román kavarog
e szívben, mely e multnak már adósa
szelíd jövővel

[...]
A Duna, mely mult, jelen s jövőndő,
egymást ölelik lágy hullámai.

³ *Ezernyi fajta népbetegség,*
szapora csecsemőhalál,
árvaság, korai öregség,
elmebaj, egyke, és sivár

bűn, öngyilkosság, lelki restség,
mely, hitetlen, csodára vár,
nem elegendő, hogy kitessek:
föl kéne szabadulni már!

A nemzeti nyomort, illetve a nemzeti gyűlölködés a két vers szerint olyan súllyal nehezedik a jelenre, hogy a versek egyik kérdése is az, hogyan lehet kitörni ebből, hogy miként hagyhatjuk el az „öröklet”, a „fatál”, a „megdeterminált” létezés bilincseit.

A szóválasztás, a „megdeterminál” persze ismét nem véletlen: az *Eszmélet* 4. versét idézi meg. Valószínűleg nem minden szó idéz föl egyértelműen egy másik verset, de a determinál igen. Egyrészt rendkívül ritka szó ez versben, másrészt igen erős helyi értéke van az *Eszmélet*-ben. És nem feledhetjük, hogy ugyanez a Parti Nagy Lajos-vers eddig már megidézett két József Attila-verset, és mindkettő ugyanúgy versciklus volt. Az *Eszmélet*-ben József Attila a determinációról mint egyetemes törvényszerűségről beszél, nem csak történeti értelemben, ezért ha nem is ugyanarról van szó a determináció említésekor, de egymástól nem távol álló vonatkozásokról. A *Hazám* és a *Szívlapát* egyaránt történelmi determinációról beszél, illetve egymással rokon módon azt kutatja, hogyan hagyhatjuk magunk mögött ezt az „örökletet”.⁴

A *harmadik vers* két világosan elkülönülő részből áll: az első kilenc sor csupa párhuzamos szerkezetű, feltételt megfogalmazó mondatból áll, az utolsó öt sor csupa vallo-más. Az előbbi azt mondja, hogy minden, ami a hazához kötődik, lehet gyenge, másodla-gos, értéktelen (nem Cola, csak Cola Light, nem kávé csak pótkávé, nem cukor, csak me-lasz), vagy veszélyes, boldogtalanná tevő, fájdalmas (nyelv/v/el, felesel, óvatlan, ravasz, rámesel), akkor is. Itt súlyos retorikai fordulat következik: a feltételek és bajok felsorolása után vallomás következik, valamiféle mégis-szerkezettel, ellentételező, ellenpontoszó mó-don: bár mindaz igaz a hazáról, amit eddig elmondtunk, de mégis... Ismerős a szerkezet sok-sok magyar versből, idézzük az ide leginkább illő verset, a *Hazám* 7. szonettjének in-dítását, mint ennek a mégis-szerkezetnek egyik legtökéletesebb megoldását:

*S mégis, magyarnak számkivetve [...]
édes Hazám, fogadj szivedbe,
hadd legyek hűségese fia!*

Emellett a vers második felét csupa vallomásos költeményből merít. Petőfi Sándor így ír a *Honfidalban*:

*Tied vagyok, tied, hazám!
E szív, e lélek;
Kit szeretnék, ha tégedet
Nem szeretnék?*

Idézi a vers a *Bánk bán*-opera legismertebb áriáját, a *Hazám, hazámat* (szövegét Eg-ressy Béni írta):

*Hazám, hazám, te mindenem!
Tudom, hogy életem neked köszönhetem.
Arany mezők, ezüst folyók,
Hős vértől ázottak, könnytől áradók.*

---

⁴ Akár egy halom hasított fa,
hever egymáson a világ,
szorítja, nyomja, összefogja
egyik dolog a másikat
s így mindenik determinált.

*Magyar hazám, te mindenem!
Te érted bátran meghalok,
Te szent magyar hazám!*

És ott az aranykalászos Alföld, az „igazi magyar táj” képe Petőfi Sándor *Hazámban* című verséből:

*Arany kalással ékes rónaság,
Melynek fölötte lenge délibáb
Enyelgve úz tündér játékokat,
Ismersz-e még? oh ismerd meg fiad!*

Ennyi pátoszt azonban a Parti Nagy-vers nem bír el. Illetve sok benne a pátosz, de azt minden pillanatban ironizálja: az aranykalász belekerül a Las Vegas szóba, azzal kontaminálódva jelenik meg „aranykalászvegasz”-ként, a „hazám, hazám” fokozó ismétlése után a „te Mol, te Shell” aktualizáló-konkretizáló kvázi-folytatás következik. A ragaszkodás szót, éppen a ragaszkodikot (lásd a benne lévő ragad igét!) kettévágja a sorvéggel, mi több, a sorvégi szünetet meg is nyújtja azzal, hogy nem jelzi elválasztójellel a következő sorkezdéssel való kapcsolatot.

Igaz, nem egyoldalú ez a játék, nemcsak a pátoszt ellensúlyozza iróniával, nemcsak a vallomás egyetemességét teszi idézőjelbe, hanem fordítva is: a leghétköznapibb vagy legértéktelembb elemeket is megemeli. Állandóan változik a hangnem emelkedett és profán, egyetemes és helyhez kötött, meghatott és ironikus, örök és efemer között. Például a „ha fel-feldobott kő leszel” sor a feltételek között szerepel, vagyis az eleve ironikus hangoltságú részben. Ám a verssor egy olyan Ady verset idéz, amely a nemzeti kánon kihagyhatatlan része, már-már szakrális szöveg, *A föl-földobott kő* első sorait.⁵ Csakhogy a látszólag pontos idézetben a „föl-földobott kő” helyett „fel-feldobott kő” szerepel, ami akármilyen kicsiny változtatás, de az eredeti szöveg már nem mint érintetlen szentség jelenik meg. A „földedre hullva” pedig teljesen átírva, ironikus átfogalmazásban olvasható: „puff, és rámesel”. Erre a sorra viszont a vallomásos rész következik, amelyben egyszercsak megemelkedik a vers, és – az iménti rájátszások felhasználásával – egyre erőteljesebb és direkter vallomásosig jut el:

*tiéd vagyok [...]
tehozzád mindenem ragasz / kodik*

Ezt a vallomás-sort aztán a kisbetűvel írt és többes számban álló „adyk” szó zárja le: Ady-verseket írok? Ady-versek következnek itt? Ady módjára szeretem a hazát? Ady vallomásokat és Ady-panaszokat kell ideképzelnünk. De azért nem igazi Adyk következnek itt⁶, hanem csak „adyk”. Csupa állítás és visszavonás, pátosz és irónia a vers, együtt, egyszerre és azonnal egymásra válaszolva.

---

⁵ *Föl-földobott kő, földedre hullva,
Kicsi országom, újra meg újra
Hazajön a fiad.*

⁶ Nemcsak *A föl-földobott kő* vallomását, hanem *A föl-földobott kő* „te orcádra ütök”-jét is, a *Neünk Mohács kell* átkait („verje csak, verje, verje”), *A magyar ugaron* reménytelenségét („A dudva a muhar, / A gaz lehúz, altat, befed”), *A fajok cirkuszában* vízióját („Cirkusz-ponyvák / Bohóc-

Különféle szövegfajták polifóniája jellemzi a vers szövegét: az első vers epikus leírását a második vers felsorolásból induló kérdéssora, majd a harmadik vers hosszasan előkészített vallomása folytatja. A negyedik vers ismét leginkább epikus, az ötödik főleg vallomásos, a hatodik vallomás és önreflexió együttese, a hetedik életképszerű, a nyolcadik ismét elsősorban a versírás önreflexiója, a kilencedikben valamiféle gondolati összefoglalást látunk, az utolsó egyidejűleg folytatja az epikus szálát, a vallomást és a versírás önreflexióját. A hangvételeknek, szövegtípusoknak, megközelítéseknek ez az egy verscikluson belüli polifóniája ismét József Attila versciklusait, mindenekelőtt az *Eszmélet* szerkezetét idézi: a különböző részek más és más hangon szólalnak meg, más és más módon közelítenek, és az egyes hangok és közelítésmódok vissza-visszatérnek, és a vers végére egésszé állnak össze.

Két ismétlés teremt közvetlen kapcsolatot az első és a *negyedik vers* között. „Elmentem és megyek haza” – írja az első rész, „Mentem haza, s a haza hol van?” – kérdezi a negyedik. Az első rész zárópoénja: „s a rím kedvéért negyed öt lett”, a negyedik rész közepén pedig megismétlődik ez az ötlet és ez a nyelvi formula: „A rím kedvéért: bandukoltam.” Arról, hogy a haza-mondat a vers egyik alapkérdése, és ez a különféle variációkban szólal meg, az első vers kapcsán már szóltunk. A negyedik rész kezdősora erősebben szétválasztja a haza szó két jelentését: az első szószerkezet inkább a vershelyzethez kapcsolja a mondatot, és a lakásra, a személyes otthonra vonatkozik („mentem haza”), a második szószerkezet inkább a nemzetre, a közös hazára, a közös otthonra („a haza hol van?”). Ezt a jelentéstan különbséget egyrészt a névelő nem-használatával és használatával éri el („haza” és „a haza”), továbbá a személyes és személytelen, általánosító megfogalmazás egymás mellé állításával („mentem haza” és „a haza hol van”). Ugyanakkor a két jelentést elválaszthatatlanul egymásba is játszatja a vers, nyelviileg nem választható szét ilyen mechanikusan a két jelentés, hanem át- és áthangolják egymást. Mondhatjuk, hogy a személyes „haza” ott van, ahol „a haza”, és „a haza” nem más, mint megannyi hely, ahová az ember „haza” megy.

József Attila versében a jázminillat, a tavaszi természet finom szépségeinek leírására szinte rácsaptak a nemzeti nyomor képei; a „háltak az utcán” sor képileg is, retorikailag is ellentéte a „tapsikolnak a jázminok” sornak. A *Szívlapátban* nem ilyen direkt az ellentét, az élmények inkább átszínezik egymást: a békés esti természet képeire rávetül az emberi durvaság, a fák nem maradnak ugyanolyan érintetlen szépségükben, amikor az emberek gyűlölködnek és ordibálnak. A fák képe először a *Hazám* illatozó, szellőzködő, antropomorfizált langyos esti képét idézi⁷, majd a folytatásban a fák képére a hasonlatban rávetül az ágyúk képe:

*Mentem haza, s a haza hol van?
halkan szuszogtak kinn a fák,
álltak mint ágyúk, huzagoltan,
s szétágyúzták az éjszakát.*

---

sorsa leng előttünk”), az *Üdvözet a győzőnek* keserűségét („Mi voltunk a földnek bolondja”) is beleérthetjük az utalásba.

⁷ *Az éjjel hazafelé mentem,
éreztem, bársony nesz inog,
a szellőzködő, lágy melegben
tapsikolnak a jázminok,*

Az első és a negyedik rész másik nyelvi párhuzama a rímszó ironikus kiemelése, a versírás tényének homloktérbe emelése. Az eljárás a romantika óta jól ismert, ha nem is gyakori, de bevett eljárás.⁸ Az itt „a rím kedvéért” megjelenő „bandukoltam” szó másodsor is elindítja a negyedik részt, a „mentem” után a „bandukoltam”, s ez a nyelvi tényként felbukkanó szó ezúttal visszafordítja az olvasó figyelmét a nyelvi megoldásról a vershelyzetre. Az éjszakai Jászai Mari tér familiárisan megnevezve, „a Jászai”-ként az otthonosság érzését kelti (részleges válaszul „a haza hol van” kérdésére), majd az ismerős hely után az éjszakai élet ismerős szereplői jelennek meg, a péntek éjjeli élet figurái: „kockacsaták vén ászai”. A kifejezés humorát a kocka- és a kártyaasszociáció laza, feltűnésmentes, látszólag könnyen összeférő egymáshoz rendelése adja („kockacsaták” és „ászok”), és ezt a humort folytatja az „aranypufajka” kifejezés, amelyben a katonai asszociációkat és hangulatot árasztó „pufajka” (például a szovjet hadsereg katonái hordtak pufajkát), és a gazdagságot sugalló „arany” oximoronja. A 4. rész vége Arany János *Hídavatás*ára utal vissza. Nemcsak a szóval („hídavattás”), nemcsak a helyszínnel („a Jászai” a ballada helyszínéül szolgáló Margithíd lábánál fekszik), nemcsak a kockacsata felidézésével, ami a *Hídavatás* első versszakának kiindulópontja, de elsősorban a helyzet felidézésével: ott a nagyváros halottjai jelennek meg szellemalakban, és itt is „holtan” jönnek a kocka- és kártyacsaták, az éjszakai élet fura figurái. Az éjjeli képet azonban valamiféle túlvilági fény és könnyűség lengi be, a pufajka jelzői „arany”, „könnyű”, „vattás”, és még a hídavatás szót is könnyebbé teszi a „hídavattás” alak. És talán valamiféle túlvilági fény is megjelenik e részletben, amely a holtakra vetül, és talán az „aranypufajka” jelzőjében az Arany János nevére való rájátszást is érezhetjük.

Minden az értékes és az értéktelen között mozog a versben, azt mutatja, hogy az érték – vers nyelvtől nem idegen szlenggel szólva – elgagyisul, s a gagyiban benne van az érték. „Az én hazám” – kezdődik az *ötödik rész*, és várnánk a vallomást, de a hazához rendelt második ruha-metafora azonnal el is téríti a szöveget ettől. A „kabát” és a „dzsoging” folytatja az a képsort, amit az előző rész végén olvastunk (pufajka – kabát – dzsoging), és folytatja azt az esetlegességet és familiarizálást, ami – „a Jászai” említésével – az előző versszaknak is sajátossága volt. És az első két sor ismét csak rájátszás. Nem tudni, hogy a mai olvasók versemlékezetében mennyire él még Ady Endre *Proletár fiú verse* című műve, de bizonyos, hogy egy

---

⁸ Nézzünk két példát erre Puskin *Anyeginjéből* (Áprily Lajos fordításában):

*Az ősz csikorgó fagyba fordul,
A dér ezüstös takaró...
(Most azt várod rímekre: zordul;
Itt van, ni, kapd el, olvasó!)*

*

*Ó, hol vagy, szép álomvilágom?
S hol vagy (örök rím), ifjúságom?*

Elképzelhető, hogy Puskin és Parti Nagy műve között direkt kapcsolat van, de mivel tematikájában, problematikájában távol áll egymástól a két mű, inkább azt gondolom, egy eljárásmód átvételéről van itt szó, nem pedig közvetlen szövegszerű utalásról. Egészen más kapcsolat ez, mint a *Szívlapát* közvetlen előzményének, pretextusának tekinthető József Attila-versek esetében, ahol a rájátszás közvetlen, és nemcsak egy eljárásra, hanem az egymással párbeszédbe hozott művek egészére, szerkesztésére, jelentésére, problematikájára is vonatkozik. Sőt, más ez ahhoz képest is, mint amikor bizonyos művekből szó szerint vesz át egy-egy részletet vagy kifejezést a vers.

nemzedékekkel ezelőtt a vers még része volt a kánonnak, tananyag, kötelező memoriter volt.⁹ A szó szerinti idézet és az első sor minimális átírásán túl a *Szívlapát* átveszi a ruha-metáforikát is: „kopott kabátú” – „új ruhát veszen”, illetve „kopott kabátú” – „zizzenő dzso-ging”. A „veszen” választékosságát és archaizálását elhagyja ugyan, de a „nekem” szó helyett az ugyancsak választékos és archaizáló „nékem”-et használja. A haza pedig egy ember ké-pében jelenik meg, mégpedig egy részeg vagy másnapos („csuklik kicsit” és „kicsit meging”), bánatosan néző („szemében egy-egy szívlapát bú”) ember képében. A vallomás tárgya tehát nem eszmény, de realitás; haza, de nem egy eszményített haza, hanem a hétköznapi, nem fenséges, hanem kicsit szánnivaló, komikus, esendő, és nagyon emberi.¹⁰

A rész második felében, az 5. sortól kezdve a vallomás megformálásának problémája kerül egyre inkább előtérbe. Itt egy komoly elváráshoz való viszonyról van szó, arról a tra-dícióról, hogy a költőnek, a magyar költőnek vallania *kell* arról, hogy mi a haza a számára. Ennek az elvárásnak a megfogalmazása, teljesítése és tagadása az egész költemény, ezt a „hazafias tartalmat” „illenék kikölnem”, és az utolsó előtti sor kettőspontjánál már várjuk a „költött”, „kiköltött” hazafias tartalmat. „Hazám, hazám, te mindenem!” – éneklí Bánk bán legjelentősebb nemzeti operánkban. A sor egyszer már elkezdődött a *Szívlapát*ban is: a 3. rész 10. sora így kezdődött: „hazám, hazám, te”. Itt az idézet tovább tart: „hazám hazám, te min” – ez már szinte maga a vallomás, már csak két szótag hiányzik, és fellélegezhetünk: a magyar költő teljesítette hivatását. Itt azonban megáll, majd a gondolatjelnyi szünet után be is fejeződik az idézet: a hangok szintjén pontosan ugyanazt mondja, a jelentés szintjén azonban a vallomás kimondásának lehetetlenségéről beszél: „– de nem.” Nem mondható ilyen problémátlan egyértelműséggel a hazaszeretet vallomása, ahogy a nemzeti ébredés korában. Nem énekelhető el ilyen fenségesen (tisztán hangzó tenor hangon, ahogyan Bánk éneklí az operában), hogy a haza az ember „mindene”, mert azzal a nem a hazához kötődő értékeket vetné el a szöveg. No meg hát aránytalan is lenne egy ilyen vallomás a dzso-ging-kopottas Magyarországhoz – hiszen már nem a heroikus, történelmi kosztümös, ha-nem a mindennapi, csetledező-botladozó hazáról van szó. Ez a majdnem-kimondó, gyor-san visszavonó verssor az egész vers egyik legsúlyosabb sora, a vers egyik igazi drámai pil-lanata. Ha a mondat nem fejezhető be, h ebben a hangfekvésben nem lehet vallani a hazá-ról, akkor hát meg kell találni vagy teremteni azt a regisztert, amelyben egy a hazáról szóló vallomást érvényesen el lehet mondani, ki kell alakítani azt a módot, ahogyan a hazaszere-tetről beszélni lehet.

---

⁹ *Az én apám kopott kabátú,
De nekem új ruhát veszen
S beszél nekem egy szép jövőről
Szerelmesen.*

¹⁰ Nincs utalás Berzsenyi *A magyarokhoz* című, *Romlásnak indult...* kezdetű versére, de egy szem-pontból hasonló eljárást követ itt a *Szívlapát*, mint *A magyarokhoz*: mindkét vers személyként jeleníti meg a hazát. Berzsenyinél a valaha volt, dicsőséges haza is egy személy („Birkózva győztél, s Herculesként / Ércbuzogány rezegett kezében”), és személy az eltunyult, elpuhult haza is („he-verőhelyet” készít magának, leveszi a „bajnoki köntöst” és más ruhát vesz fel). Ám Berzsenyi Dá-niel magyarja mindenképpen az embernél nagyobb, mitikus figura, akár hős, akár szibarita, Parti Nagy Lajos magyarja azonban ellenkezőleg: nem nagyobb ember, nem a mitológiából, ha-nem a budapesti aszfaltról való.

Az ötödik és a hatodik vers kezdése párhuzamos egymással, mindkét versszak vallo-
másnak indul:

*Az én hazám kopott kabátú [...]
Engem a látvány meghazáztat*

Mintha az előző rész befejezését követően újra (majd pedig a vers folytatása során újra meg újra) neki kellene rugaszkodni annak, hogy hogyan is mondható érvényes vallomás a hazáról, hogyan található meg az imént keresett regiszter. A „meghazáztat” ige vélhetően nagyon különböző hatást kelt az olvasókban. Föl lehet fogni, mint a legmélyebb gúny hangját is: ha valakit a haza látványa meghazáztat, az olyan, mintha automatikusan jönne belőle a hazafias tartalom vagy szólam, a meghazáztatott költő olyan, akiből dől a haza szó, a hazafias tartalom – hogy ne háborodhatna fel bárki ezen? Vagy fordítva: a látvány, a város, a haza látványa automatikusan haza-ötleteket, haza-gondolatokat vált ki belőlem, mondhatjuk e sort interpretálva – hát hogy ne lenne a vers mélyen hazafias tartalmú. Valószínűleg a szóalak önmagában rejti ezt a kettősséget: „megköhögтет”, „meghánytat”, „megkönnyeztet” – ilyen szavak kínálkoznak analógiának. Közülük a „megkönnyeztet” szerepel is a második sorban, igaz, cselekvő alakban: „én városom megkönnyezem”. Micsoda érzelmes mondat,ilyent nem olvastunk eddig, mondhatnánk, holott a vers telis-teli van meghatott és érzelmes részekkel. Ez a sor – „én városom megkönnyezem” – inkább csak felszínre hozza az érzelmesség eddig is meglévő szólamát, fölerősíti azt, a látens és ironiával leplezett érzelmességet láthatóvá teszi. A vers igenis elfogódottan szól a hazáról, érzelmesen és elfogultan, csakhogy keresi azt a hangot, amelyen ezt érvényesen ki lehet mondani. Ahogyan a hazát is inkább csetlő-botló embernek látjuk, nem pedig mitológiai hősrosznak, ugyanúgy a vers és a vallomás nyelve sem lehet a hősi emelkedettség nyelve.

Mint táj elsősorban Budapest jelenik meg a versben hazaként: a Jászai, a Duna és a Duna Plaza, a híd, az utcai fák. Majd „a partik népe” jelenik meg: a hazaszeretet könnyű nyári láza átváltozik higanygőzös partivá, a lázmérő higanyoszlopából higanygőz lámpák lesznek, díszkófények vagy utcalámpák. A város pedig mint összejárt, megtaposott kamásli jelenik meg, vagy csak sejteti ezt a „kamás” szóalak.

Amit az első négy rész megpendített és amit az ötödik darab főszólamává emelt, az itt a hatodikban lesz a vers meghatározó elemévé: „mennyit kibír egy versidom”. S ezt a saját versíró eljárását tematizáló és ezzel tovább ironizáló hangot folytatja is:

*„mennyit kibír egy versidom,
csámpás rímeckék mennyi ökrét,
és mennyi rep kényt, limlomot,
mi egy kádmélyi szürcs öröklét
rossz lefolyóján elfolyott,
vagy most folyik le rajta épp,
titá titá ez töltelék.”*

A nyelvi önkény, a nyelvi limlomok és kacatok felhasználása, a csámpás rímek, a nyelvi játék (vagy a verssel szólva: a nyelvi ökörködés), tudjuk, Parti Nagy költészetének meghatározó sajátossága, kiváltképp az ezt a verset is tartalmazó *grafitnesz* című köteté. Ám ez még csak tény, és még nem magyarázat vagy értelmezés. A kérdés az, hogy ebben a nyelvi ötletrohamban valóban elfolyik-e az öröklét, valóban eljelentéktelenednek-e a problémák,

vagy valóban kibír-e ennyi szófacsarást a klasszikus versidom (a szonett és a vele rokon formák) és a nagyszabású probléma (mi a haza, hol a haza és hogyan lehet a hazáról érvényesen beszélni).

„A nemzet közös ihlet” – mondja József Attila *Ady-vízió* című tanulmányában, mi több: ez vitacikkének a kulcsgondolata. Mi több, a közös ihletet a nyelvi közösséghez és a nyelvi teremtés gondolatához köti: „A nemzet nem azonos a nyelvet beszélők összességével, nem mennyiség, nem osztható. Két ember is alkothat nemzetet, egy is. Ha a nemzet külsőleg nyelvében jut kifejezésre, úgy belsőleg a nyelvet alkotó, tevékeny szellemiség. *A nemzet közös ihlet.*” Ezt közvetlenül megelőzően így írt: „Az ihlet (költészet) az a szellemiség, amely a szavakat, a nyelvet megteremtette.” Majd a vitairat zárlatában visszatér korábbi gondolatához: „A nemzet: közös ihlet. A költészet a nemzet lelkében ható névvarázs.”¹¹ József Attila gondolata véleményem szerint azt emeli ki, hogy a költészet a közös nemzeti élménynek és tapasztalatnak egyszeri és egyedi, az élményanyaggal egylényegű, ahhoz illeszkedő nyelvi megfogalmazása. Ezzel védi a tanulmányban Ady költői szemléletét, tartja nagyon nagy költőnek, emez közös ihlet legadekvátabb megszólaltatójának.

Pari Nagy Lajos ebben az értelemben szólaltatja meg véleményem szerint ezt a közös ihletet. Az ezredvég nemzeti „közös ihlet”-éhez keres érvényes nyelvet, s ehhez az ezredvégi nemzeti közös nyelv kínálkozik alapnak. A hétköznapi töredezett, hibás, szójátékos, többértelmű, önkényesen használt, csámpás megszólalásai bizonyulnak a jelen töredezett, félreértésekkel és gyűlölségekkel teli, néha igénytelen, néha fennkölt, a megfelelő formákat nehezen találó világának megfogalmazásához a legérvényesebb nyelvnek.

A nyelvi önkény egyik forrása az ebben a szakaszban említett rap-zene („rep”); gondoljunk csak önkényes hangsúlyaira, szövegtagolására, a prozódia felbontására, a beszéd- vagy énekritmus felgyorsítására. Másik forrása a hétköznapi, élő nyelv, a maga gyakran hibás, gyakran kifejező, gyakran töredékes, gyakran elképesztő erejével, továbbá a szleng a maga nyelvi bátorságával, a reklám az ötleteivel, poénjaival, szellemességével és mulandóságával („te Mol, te Shell”). Ám a vers önreflexiója és a töltelékelemek használata nem idegen a legválasztékosabb költői hagyománytól sem. Két fontos huszadik századi magyar példát idézünk. József Attila a *„Költők és Kora”* című versben saját verséről írja:

*Ime itt a költeményem.
Ez a második sora.
K betűkkel szól keményen
címe: „Költők és Kora”.
Ugy szállong a semmi benne,
mintha valaminek lenne
a pora...*

Talán ennél is közelebbi Radnóti Miklós eljárása, aki *A „Meredek út” egyik példányára* című versében (saját előző verseskötetére utalva) így írt:

*Költő vagyok és senkinek se kellek,
akkor se, hogyha szótlan dűnnyögök:*

---

¹¹ József Attila: *Ady-vízió* (1929). In: József Attila: *Tanulmányok és cikkek, 1923–1930. Szövegek.* Közzéteszi Horváth Iván. Bp. 1995. Osiris Kiadó. 151–170. old.

*U – U – U – sebjaj hisz énekelnek
helyettem kandi ördögök.*

A harmadik sor első felét vélhetően mindannyian így olvassuk: „titá titá titá”, vagyis úgy, ahogy a 6. rész utolsó sorát is kell: „titá titá ez töltelék.” A szöveg nélküli versritmus sem ismeretlen tehát a költészetben, mégpedig az elit költészetben, amely így bekerül a kultúrák, kulturális rétegek és hagyományok nagy keveredésébe.

Az éjszakai képsorozat következő állomása *a ciklus hetedik része*. Hajnalodni kezd, a péntekről szombatra virradó éjszaka vége felé közeledik, lesz az ég, majd pedig az égről a földre vezeti szemünket a vers:

*A péntek éj most foszlad át,
keletről bordó kombiné,
tolnak egy rózsaszín ladát...*

A „kombiné” szó ismét egy eltorzított, de pontosan felismerhető idézet hordozza: egy mulatós zeneszámot, a híres-hírhedt *Kombinét*. A 3+2 zenekar hangját, a lakodalmas rock talán legismertebb számát halljuk, lagzik elengedhetetlen kellékét, amelyet keményrock-együttesek is gyakran idéznek és parafrázeálnak, és amelyre az igénytelenség szinonimájaként szokás hivatkozni.¹² De, legyünk igazságosak, az egyik legismertebb magyar dalszöveg, milliók kedvelt dala, így nyelvi bugyutasága és ötletessége éppoly része a magyar nyelvnek – és így az idézett „közös ihletnek” – mint bármely más magyar szöveg. A kombiné szót népetimológiával a kombi párjává teszi a részlet második fele, és egyrészt két emberre hivatkozik, amikor Zombit és Zombinét említi:

*tolnak egy rózsaszín ladát
az utcán Zombi s Zombiné.
Mivel a Zombi készüléke
tök lemerült Vecsés alatt,
az erőltetett feltöltése
leszívta nekik a Ladat.*

A helyszín, a jelenet, a szereplők, a szavak mind-mind ezt a roncsolt, nem-igényes, nem-emelkedett világot idézik meg. Vecsés itt mint a falusiasság, a provincialitás szava jelenik meg, a Lada a magyar átlagcsaládok átlagautója az 1970-es és 80-as években, a készülék „tök lemerült”, a „feltöltés” pedig „leszívta”. Mondhatnánk, nem is kevés joggal: mindez annyira esetleges, efemer és kisszerű, hogy nincs helye a költészetben. De mondhatjuk-e, hogy nincs helye a hazában? Azt még mondhatjuk, hogy Vecsés nem az ország legpoétikusabb települése, de mondhatjuk-e, hogy Vecsés nem a hazá? Minden ilyen meg-

---

¹² *Kombiné, kombiné, a csipkés kombiné,
Még az éjjel fölhajtom majd én.
Híd alatt, híd alatt, a Margit híd alatt
Bámultuk mi ott a csajokat.*

*Kombiné, kombiné, a csipkés kombiné,
Még az éjjel megvadulok én.
Híd alatt, híd alatt, a Margit híd alatt
Ott hagyta a kombinétodat.*

közelítés olyan dolgokra szűkíti a hazát, amelyeket kulturálisan nagyszerűnek tartunk. Ez a vers viszont egy igazán demokratikus hazafelfogást képvisel: a haza mindaz, amit átélünk belőle, a haza mindaz, amit tapasztalunk, a haza mindazok szövegek együttese, amelyek itt vannak, amelyeket magyarul írnak, mondanak, énekelnek és hallgatnak.

A ciklus tíz részéből hatnak az első sorában szerepel a haza szó. *A nyolcadik versnek* a megszólítottja is a haza:

*Hazám, kiírtam már magam,
s ha olykor, dinnyehéj nyomán,
verses lovam megúsztatam,
novell kéne inkább s román,
s ha épp novell, félig román,
vagy tán egészen az,
lírám szájában édesül az étel,
két szék között, az már igaz,
mire megy gyémánttengelyével
ki nem nyugodhat egy lován?*

A versszaknak evidens módon előzménye *A Dunánál*, annak több különböző részlet is.¹³ A Dunát mint szimbolikus helyszínt (1. vers) az elúszó dinnyehéj képe folytatja itt. A költészet szárnyas lovából, a Pegazusból „verses ló” lett, akit a költő saját kénye-kedve szerint megúsztathat. A József Attila-i „félig román, vagy tán egészen az” verssort két sorba tördeli szét, és egészen más értelemben, regényként használja a „román” szót.

A versforma, a nyelvválasztás, a ritmus és a rímelés problematikája már mind-mind hangot kapott a versben; most a műfajválasztás kérdését állítja előtérbe: alkalmas-e a líra mindezen tartalmak megfogalmazására, és fordítva: lehet-e különféle műfajokhoz egyaránt nyúlni. A „több lovat megülni” és a „két szék között a pad alá esni” szólások kontaminálódnak egymással is, a Pegazus-ló képével is, valamint egy további József Attila-utalással. A „gyémánttengely” szó eredetét véleményem szerint József Attila *Irodalom és szocializmus* című tanulmányában találjuk meg: „Nem szükséges, hogy én írjak verset, de úgy látszik, szükséges, hogy vers írassék, különben meggörbülne a világ gyémánttengelye.”¹⁴ Az gyé-

---

¹³ *A rakodópart alsó kövén ültem,
néztem, hogy úszik el a dinnyehéj.
Alig hallottam, sorsomba merültem,
Hogy fecseg a felszín, hallgat a mély.*

[...]
*Anyám kún volt, az apám félig székely,
félig román, vagy tán egészen az.
Anyám szájából édes volt az étel,
apám szájából szép volt az igaz.*

¹⁴ József Attila: *Irodalom és szocializmus*. <http://magyar-irodalom.elte.hu/ja/> Az idézetet fönt is, alább is a könnyebb olvashatóság kedvéért mai helyesírással közlöm.

Nem zárható ki az sem, hogy a lovas képnek is az *Irodalom és szocializmus* szövegében lelhetjük fel az előzményét. A 8. versszak utolsó két sora alapján egy lovagot, egy mesehóst képzelhetünk el. Az *Irodalom és szocializmus*ban szerepel az alábbi példa: „A táltosparipa parazsat abrakol. Ez olyan tényállítás, amelynek semmiféle valóságos tény a megfelelője nem lehet. A mű egész. Egész pedig az, ami meghatározza a részeket. Nos, ha ez a rész nem valóságos ténynek az állítása, úgy az

mánttengely kifejezés itt is, és más előfordulásokban is azt a szilárd tengelyt jelenti, amelyhez viszonyítani lehet, amely a világ (vagy a művészet, vagy egy emberi meggyőződés stb.) gondolati-erkölcsi rendjét biztosítja. (Lehet persze, hogy a „tengely” visszaül a 7. vers autó-képére, de gyémánttengely túlságosan eredeti és erőteljes kifejezés ahhoz, hogy ne együtt próbáljuk meg értelmezni.)

A nyolcadik és a kilencedik részlet kezdése és megszólítottja azonosak: „Hazám...” Az idő előrehaladt, a 7. versben még csak foszladozó éjszaka helyét a hajnal és a világosság vette át, „köztisztaságimunka kezd”¹⁵. A 9. versrészlet a leginkább politikai-aktuális tartalmú, a legközvetlenebbül reflektál az ezredvég, az 1990-es évek Magyarországra. Már a vezérfonál szó is politikai tartalmú: a leginkább a szocializmusban létezett politikai-agitációs műveket, a rövid kivonatokat, a brosúrákat, a Kratkij kursz típusú összefoglalásokat. (A Kratkij kursz a bolsevik párt történetének rövid összefoglalása volt, de készültek ilyen rövid összefoglalók – a kifejezés önmagában ezt jelenti – más témákhoz is.) Igaz, a „vezérfonál” szó használatos egészen más kontextusokban is, de itt, különösképpen a következő sorokkal együtt, a szocializmus korszakát idézi. Nem véletlenül van szó a versszakban egy évtized elmúlásáról, a(z év)századról, a NATO-taggyá válásról.

Az a nyelvi anyag ugyanis, amit a vers felhasznál, tükrö, terméke – és persze egyúttal kifejezője és teremtője is – az előző évtizedek történelmének. Mi minden maradt a szocializmus korszakából, milyen romok és milyen nyomok, mit az a „törmelék”, amely „lenne még”, ez mentalitás- és társadalomtörténetileg, de nyelviileg is rendkívül izgalmas kérdés. Már a „köztisztaságimunka” is ilyen szó, a hozzá kapcsolt rövid „kezd” alak is ilyen. Majd a „szóda” igésített formája, a „lendkerék” szétvágva, a fonetikusan írott „nátó”, a „hév tüzed egyeztetlensége, a „törmelék az lenne még” henye szórendje és feleslegesen kiemelő névmása egyaránt ebbe a törmelék-nyelvbe tartoznak. A gázrezsó és a lumbágós derék világába – amelyek összetartozását a szóismétléssel egymás mellé dobált azonos jelző is megerősíti. A szócsonkolás is ilyen eljárás, a „gépír” és az „adóbevall” mintájára „a század kissé megtized”.

Ám van ebben a részben egy másik motívum is: nemcsak az előző évtizedek ittmaradását hangsúlyozza, hanem magunk mögött hagyását is. Az éjszaka helyett eljött a hajnal, az éjszakai piszkot eltakarítják „köztisztaságimunka”, egy évtized is eltelt („elszódalolt”), használ egy befejezett múltat kifejező igealakot („mi csattogott volt”), a század is megtizedelődött („kissé megtized”), s végül, az utolsó sorban történik még egy változás: „nátótag

---

egésznek a többi része sem lehet az. Így a táltos ha parazsat abrakol, akkor a patáján sem lehet nyolcvan filléres, szögekkel kovácsolt patkó. Szükséges, hogy a patkó szege gyémánt legyen. Azaz: értéke nem mérhető valóságos életünkben használatos értékmérőkkel. A táj, ahol a táltosló megjelenik, csakis selyem füvel lehet benőtt. Már most akinek ilyen a lova, az bizony nem közönséges ember. De a nem közönséges embernek a dolga, a cselekedete, a története, a kalandja, egyszóval semmiféle vonatkozása sem lehet közönséges. Tehát abból az állításból, hogy az a táltos paripa parazsat uzonnázik, művészileg szükségszerűen egész, önmagában lezárt világ keletkezik – világ, amelynek minden pontja archimedeszi pont.”

Már csak azért is érdemes fölvetni a két szöveg – Parti Nagy Lajos vers és József Attila tanulmánya – közötti kapcsolat lehetőségét, mert mint elemzésem eddigi menetéből kiderülhetett, Parti nagy alkotói módszere rokona annak a vers-elméletnek, amit itt József Attila kifejt: versének minden eleme éppúgy kapcsolatban és kölcsönhatásban van minden más elemmel, mint azt József Attila a fenti rész szerint állítja, és mint azt a maga költői gyakorlatában megvalósítja.

¹⁵ „Jön a söprőgép” – mondhatnánk Weöres Sándorral (*Az éjszaka csodái*), de távolinak, illetve nem szövegszerűnek érezzük a kapcsolatot, ezért inkább csak jelezzük az ötletet.

lettek Ischlerék”. Az ischler sütemény egyrészt jól ismert, népszerű édesség, minden büfében és aluljáróban lehet kapni, jó és rossz cukrászatokban egyaránt. Másrészt utalás Parti Nagy Lajos egy másik művére, a *Mauzóleum* című drámára, amelyben mindenféle süteményneveket viselnek a hősök, többek között egy házaspárt Ischlernek és Ischlernének hívnak. A történet egy pesti bérház udvarában játszódik, csupa-csupa félig-meddig kisiklott, félig-meddig boldogtalan ember között. Roncsvilágban, vagy hogy a vers terminusával éljek: törmelékvilágban. Ischlerék éppúgy átlagemberek, mint Zombi és Zombiné. Magyarország belépése a NATO-ba nem mint történelemfordító esemény, mint a szocialista világrendszer szétesése után szükségszerű lépés jelenik meg a versben, hanem mint az emberekkel megtörténő tény.

Az egész részletet úgy is értelmezhetjük, mint saját poétikájának jellemzését: sok szöveg-törmelék „az lenne még”, de válogatni kell, és a „szó-dal” ennyit bírt el, ennyi került bele, nem az egész magyar költészeti és nem-költészeti nyelvi hagyomány. Az „elszódalolt” kifejezést pedig nem a „szóda”, hanem a „szó” és a „dalolt” felől értelmezzük.

A vers befejező, tizedik része a *Hazám* lelegeje és legvége, felütése és zárata motívumaira épül. A *Hazám* első szonettjét szinte szétszedi, elemeire bontja, törmelékké teszi a *Szívlapát* utolsó versszaka, sok szót és képet felhasznál belőle, de mindent csak elemekben és kifordítva.¹⁶ „Az éjjel” kezdéshez a „nescafék” kapcsolódnak, a „bársony” jelzót a „nescafék” kapja, a „háltak az utcán” „hültek az utcán”-ra változik, a „tapsikolt” a kávévíz cselekvése lesz, a „jázmin” hasonlatként jelenik meg a fel nem forró kávévíz mellett, „a szellőzködő, lágy melegben” szerkezet kifordul és „szellőzködött a nagy melegbe” lesz belőle. A „Rám csapott” határozós szerkezetből lesz a „két csapott / kanál” jelzős szerkezete, „az éj nagy odva / mélyén” kifejezésből pedig megteremt az „odva mélyén elsimedve” kifejezést.

Az éjszaka véget ért, reggel van, az emberek felteszik a kávévizet, indulhat a nap. A vers időbeli íve teljes lett, és ezt az ívet hangsúlyozza, hogy a versrészlet a *Hazám* első versszaka mellett az utolsóra játszik rá, de azt is éppúgy elemeire és motívumaira bontja, mint az elsőt.¹⁷ A „sikoltva” visszatér a „fölsikolt” alakban, a „Totyogjon, aki buksi medve” sort alapo-

---

¹⁶ *Az éjjel hazafelé mentem,
éreztem, bársony nesz inog,
a szellőzködő, lágy melegben
tapsikolnak a jázminok,*

*nagy álmos dzsungel volt a lelkem
s háltak az utcán. Rám csapott,
amiből eszméletem, nyelvem
származik s táplálkozni fog,*

*a közösség, amely a részeg,
ölbecsáló anyatermészet
fériftársaként él, komor*

*munkahelyeken káromkodva,
vagy itt töpreng az éj nagy odva
mélyén: a nemzeti nyomor.*

¹⁷ *S mégis, magyarnak számkivetve,
lelkem sikoltva megriad –*

san szétszedi: egyszer „morogjon, aki buksi medve” lesz belőle, másszor az „elsimedve” egyszeri szóalkotása, hapax legomenonja. A legtöbbet idézett „édes Hazám” kifejezés megőrződik, csak a helyesírása változik meg, a *Szívlapát* megszünteti a megemelő nagy kezdőbetűt: „édes hazám”. A sor második fele jelentősen átformálódik: „fogadj szivedbe” helyett „ne vedd szivedre” szerepel, ami tovább erősíti a hazához szóló beszélgetés familiaritását. A „hadd legyek hűséges fiad” nyolc szótagjából négy marad meg: „hadd legyek hűs”.

Itt a vers véget is ér, ezzel a félsorral, egy szintaktikailag helyénvaló, de szemantikailag szinte értelmetlen mondattal („hadd legyek hűs”), mondatzáró írásjel nélkül. A fél sor látzólag ugyanazt a módszert követi, mint az 5. vers befejezése: szó szerint idéz valami nagyon hangsúlyos kérést vagy vallomást, majd mondat közben félbehagyja azt. Az ötödik rész végén vissza is vonja („de nem.”), itt csak félbehagyja. A mondat, a kérés csak a József Attila-versből való kiegészítés által nyeri el az értelmét: mondható-e a 20. század legvégén a hazának, hogy „hadd legyek hűséges fiad!” Ezt a befejezést igényli a versritmus is (egy félsort olvasunk, amely után még két jambusnak kell következnie), valamint a rímelés (a hívórim a nyelvi mű miatt volt, erre felelne a „hűséges fiad”). Nyilván a huszadik század tapasztalatai után másként mondható, érthető a hűség, mint előtte. A játék, amit e mondattal a vers űz, éppen ezért kettős: nem mondja ki teljesen, de nem is vonja vissza. Nincs utána a „de nem”, de nem is artikulálja egészen. Nem mondható problémátlanul, de nem is tagadható. Ahogyan a vers egyik csúcspontjának az 5. rész végén olvasható „hazám hazám te min – de nem” sort tartottuk, ugyanúgy a másik csúcspont ez a versbefejezés. Nem véletlen a két verssor kiemelt pozíciója sem: az egyik a vers közepén, éppen a felénél olvasható, a másik a vers zárlatában, s ez a pozicionális megfelelés felerősíti a két sor hatását.

A 10. részben a vers éppúgy reflektál önmagára, mint a többiben: van, aki morog „e nyelvi mű miatt”, nem „e vers miatt”, nem „e műalkotás miatt”, hanem „e nyelvi mű” miatt. A kifejezés lefokozó, azt mondja, hogy éppúgy nem igazi költemény ez, mint ahogy a két csapott kanál nescafét és egy kanálnyi „tejporszármazékot” ha leforrázunk a meleg vizes csapnál, nem valódi kávé lesz friss tejszínnel, forrón gőzölve, friss pörkölésből. Valóban nem – de hát a költészet nemcsak az „ínyenceknek” való. Analógiásan pedig kimondhatjuk, hogy a haza sem csak az ínyenceknek való. A haza nemcsak a vasárnapi ebéd utáni forró kávé, de a reggeli, ébredés után félálomban összeütött ébresztő lötyty is. A haza nemcsak a magasban, de – Esterházy Pétert idézve – az alacsonyban is van.

Az elemzés során feltettünk egy kérdést: hol is van a haza. Úgy véljük, a vers szerint *a haza a szövegekben rejlik*, mindazon szövegekben, amelyeket egy nyelvi közösség ismer, használ, vagy használt valaha, ismerhet, idézhet, vagy valaha ismert és elfelejtett. Nyelvében él a nemzet – idézzük unos-untalan a szólást¹⁸. Parti Nagy versében nem elvontan jele-

---

*édes Hazám, fogadj szivedbe,
hadd legyek hűséges fiad!*

*Totyogjon, aki buksi medve
láncon – nekem ezt nem szabad!
Költő vagyok – szólj ügyészetre,
ki ne tépje a tollamat!*

¹⁸ Honnan is való a mondat? Széchenyire szokás hivatkozni, de a mondat szállóigeként már a 18. század végén létezett. (ld. Balázs Géza: *Értsünk szót! A magyar nyelvű művelés jellemző metaforái, jelszavai*. In: Új Horizont, XXIX. évfolyam, 2001. 5. sz.)

nik meg a nyelv, hanem konkrét nyelvi anyagokként: idézetekben, slágerekben, szójátékokban, utalásokban, magasztos és hétköznapi mondatokban, szakrális és profán szövegdarabkáiban. A vers ebben is hűségesen követi az előd-szövegnek választott József Attilaverset, a *Hazámat*. Az első szonettben olvashatjuk:

[...] *Rám csapott,
amiből eszméletem, nyelvem
származik s táplálkozni fog,*

*a közösség, [...]
[...] a nemzeti nyomor.*

Vagyis József Attila azt állítja, hogy az ember eszmélkedése és nyelve egyaránt a nemzeti közösség terméke, 1937 tavaszán jelesül a nemzeti nyomor. Parti Nagy ennek szellemében használja a nyelvet: nyelve a nemzeti közösség nyelvéből származik, abból a nyelvből, amelyet az utcán, a boltban, a rádióban, a focipályán és a gyűrőtermek öltözőjében hallhatunk. Természetesen nemcsak ez a nyelv, hanem mindenféle változata, a választékos és az emelkedett is – ezért van, hogy nagyon kevert nyelven. Mert a nemzet mint „közös ihlet” és mint amiből az egyén tudata és nyelve „származik s táplálkozni fog” ebben a nyelvi közegben jeleníthető meg adekvátan.

Ha azt mondtuk, hogy József Attila számára 1937 tavaszán a közösség elsősorban a „nemzeti nyomor” tetet öltése, akkor Parti nagy számára a törmelékké válás. Ebből azonban a – hadd használjam a szót, még ha a verstől idegen is – hazaszeretet éppoly szükségszerűen következik, mint a Hazám nemzeti nyomor-leltárából. Nemcsak azt mondja a mottó, hogy „hezitt állok”, de azt is, hogy „mást nem tehetek”.

A vers nemcsak abban zenei, hogy gyönyörű jambusokban és elképesztő rímekkel szólal meg, hogy szonettek és a szonettel rokon formák sorozata, de zenei a szerkesztése is: a különféle motívumok játéka, előkerülése majd eltűnése, megszólalása, felerősödése, elhalakulása, majd újra erősödése jellemzi. Ugyanilyen a különféle idézetek játéka is: csupacsupa zenei idézet, amelyek egy-egy ütem vagy dallam, még inkább dallamtöredék erejéig elő-előkerülnek, aztán elhalkulnak. Az eljárás leginkább Bartók *Concertójára* (1943) emlékeztet, amelyben több dallam is felhangzik, és azok hol eltűnnek, hogy előkerülnek, hol felerősödnek, hol elhalkulnak. Emellett éppúgy dolgozik idézetekkel, vándortémákkal, többek között – és ez a legismertebb – a korabeli sláger, a *Szép vagy, gyönyörű vagy, Magyarország* is. És itt nem is elsősorban a tematika hasonlóságára kell gondolnunk, hanem arra, hogy egy mind zenéjében, mind szövegében közhelyes műdalt dolgoz fel Bartók. Ha tetszik, ugyanazt az eljárást követi Parti Nagy Lajos: az idézés során nemcsak az elit művészetből merít, hanem a legkülönbözőbb rétegekből. Bartók népdalból, az európai zeneirodalomból és a slágerek zenéjéből, ó a köznapi nyelvből, a szlengből, a reklámok nyelvéből, azt argóból, a legkülönbözőbb szövegelemlekekből. Dallamaiban él a nemzet. Szövegeiben él a nemzet. Nyelvében él a haza.